

تاباندن نور به کلاس بسته

راهنمای مشاهده کلاس

● دکتر محمد نیرو

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

کلیدواژه‌ها: مشاهده کلاس، رشد حرفه‌ای، کلاس درس

مشاهده کلاس‌های درس معلمان فرصت بی‌بدیلی را فراهم می‌کند که فرایند یاددهی‌یادگیری معلم در میدان عمل و در لحظه پدیدار شود تا با رهنمودهای عینی و کاربردی، بستر بهبود کیفی و رشد حرفه‌ای ایشان فراهم شود. راهنمای حاضر با این هدف و به منظور استفاده مناسب‌تر از زمان مشاهده کلاس معلمان تنظیم شده است. به نظر می‌رسد فرایند مشاهده کلاس و ملاحظات مربوطه را می‌توان به سه بخش: قبل از مشاهده، حین مشاهده و بعد از مشاهده تقسیم کرد. نکات راهنمای حاضر بر همین اساس آمده‌اند.

ملاحظات قبل از مشاهده

- نسبت به هدف مشاهده کلاس که عبارت است از کمک به رشد حرفه‌ای معلم و یادگیری بهتر دانش‌آموزان، به معلم آگاهی و اطمینان داده شود و تشویش و اضطراب احتمالی از بین برده شوند.
- معلم حضور مشاهده‌گر را در جریان تدریس نادیده بینگارد و واکنش خاصی صورت ندهد.
- معلم رفتاری غیرمعمول و تغییری در روند تدریس ایجاد نکند و بر نمایش گزیده فعالیت‌های مربوط به جلسات گوناگون خود تأکید نکند.
- ترجیح دارد مشاهده‌گر در زمان تدریس معلم حاضر باشد، تا در زمان تمرین یا دانش‌آموزان.
- اگر قرار است مشاهده‌گر در تمام مدت کلاس حاضر نباشد، مسئولان اجرایی مدرسه هماهنگی‌های لازم را برای مشاهده‌گر از کلاس‌های دیگر نیز انجام دهند.

● طرح درس دبیر، در صورت وجود، مطالعه شود تا هم‌سویی با عمل و دقت در طراحی بررسی شود. گفتنی است، کتاب‌های نونگاشت درسی که بر اساس فرایند یاددهی‌یادگیری فعال نوشته شده‌اند، بخش قابل توجهی از راه معلم را هموار می‌کنند. هنر معلم این است که فعالیت‌های تکمیلی و غنی‌شده را

به آن بیفزاید تا یادگیری مطلوب و مشارکتی دانش‌آموزان حاصل شود.

● به منظور بروز رفتارهای طبیعی و ایجاد تمرکز در کلاس، تا حد ممکن از تصویربرداری کلاس و امور تبلیغی پرهیز شود.

ملاحظات حین مشاهده

- به‌طور منطقی دقت مشاهده‌گر بر اساس اهداف و انتظارات آموزشی حاکم است که به‌مثابه عدسی شناختی عمل می‌کند و لازم است طرح درس‌های معلم بر اساس آن‌ها تنظیم شود. به‌عنوان مثال، در مدرسه‌ای که بر یادگیری مشارکتی تأکید می‌شود، دقت در کاربرست و مصداق‌های مربوطه اهمیت دارد.
- ثبت جزئیات کلاس، به‌خصوص همراه با مدت‌زمان انجام هر فرایند اهمیت دارد. اینکه معلم در چه مدت به چه کار می‌پردازد، به‌عنوان مثال، چه میزان معلم سخنرانی می‌کند و چه میزان بچه‌ها به فعالیت می‌پردازند؟ چقدر زمان کلاس تلف می‌شود؟ چه تعداد از بچه‌ها مشارکت

می‌توان با دیدن کتاب‌ها یا دفترهای ایشان، به برخی از نکات پی برد. به‌عنوان مثال، آیا معلم مباحث مربوط به فعالیت‌های دانش‌آموزان را دیکته می‌کند، یا از بخش فرهنگ نوشتن در برخی درس‌ها، از جمله درس ریاضی ابتدایی، بهره می‌برد؟

○ خاطر نشان می‌شود، طرح درس نویسی از شیوه‌های معلم محوری و نقشه راه و یاددهی وی برخاسته است. بنابراین، طرح درس در شرایطی که فضای دانش آموز و فعالیت محوری در کلاس حاکم باشد، نه تنها نباید مانع استفاده صحیح وی از فرصت‌ها و مقتضیات پیش‌بینی نشده شود، بلکه استفاده هوشمندانه و خلاقانه معلم از آن شرایط مورد انتظار است.

ملاحظات بعد از مشاهده

○ به‌طور معمول، وقتی معلم‌ها در دوره‌ها یا کارگاه‌های عمومی حضور دارند، تذکرات مدرسان را به خودشان نمی‌گیرند و گاه فرافکنی می‌کنند. به‌عنوان مثال، وقتی از ایشان خواسته می‌شود متن فعالیت‌های کتاب را به‌جای دانش‌آموزان نخوانند و فرصت دهند دانش آموز خودش آن را بخواند، برخی با بی‌تفاوتی از کنار آن عبور می‌کنند. لیکن با حضور در کلاس معلم و مشاهده آن، امکان فرافکنی و انکار نیست و تأثیر بازخورد به‌هنگام در میدان عمل معلم بسیار مؤثرتر است.

○ در اولین فرصت ممکن بعد از مشاهده کلاس، در گفت‌وگو با معلم، اطلاعات جمع‌آوری و ثبت‌شده را تحلیل و تفسیر کنید و بازخورد دهید. در بازخورد دادن لازم است هم به قوت‌ها و هم به کاستی‌ها اشاره شود.

○ در موارد اختلافی با معلم در تحلیل کلاس، می‌توان از شخص ثالثی مثل مدیر مدرسه یا یکی از معلمان صاحب‌نظر برای تبادل نظر استفاده کرد.

○ با مشارکت معلم به تجدیدنظر درباره طرح درس اقدام و تصمیم یا پیشنهادهایی مشخص و ترجیحاً مکتوب برای بهبود کار تنظیم کنید. به‌عنوان مثال، چه تغییراتی باید در روش تدریس ایجاد شوند و چه رفتارهایی باید تقویت یا حذف شوند تا عملکرد کلاسی اثربخش شود.

○ گزارش‌های مشاهده کلاس‌ها در پرونده آموزشی معلمان درج شوند تا برای مراجعات آینده و حتی تهیه تجربه‌نگاری آموزشی از آن‌ها استفاده شود.

○ باید مراقب بود گزارش مشاهده کلاس موجب قضاوت نادرست و سوءاستفاده نشود و مستمسک حذف یک معلم قرار نگیرد، چرا که در این صورت فرهنگ و هدف این کار تحت الشعاع قرار می‌گیرد و اعتماد نسبت به مشاهده‌گر سلب خواهد شد. در نظر داشته باشیم، لازم است قضاوت درباره معلم، بعد از بازخورد ۳۶۰ درجه^۱ و از منابع چندگانه صورت پذیرد، چرا که ممکن است معلمی در انتقال مطلب ضعیف باشد، ولی با قوت ارتباط بگیرد یا برعکس. همچنین، لازم است موارد دیگری چون کارنامه معلم، تعامل او با مدرسه و با سایر معلمان و کارکنان، و فعالیت‌های طراحی شده برای خارج از کلاس را بررسی کرد. به‌عبارت‌دیگر، کار معلم باید از جنبه‌های گوناگون بررسی شود تا قضاوت شود. مشاهده عملکرد کلاسی او تنها یک جنبه است.

در پایان خاطرنشان می‌شود، مشاهده کلاس با روش‌های دیگری مانند درس‌پژوهی^۲ می‌تواند اهداف فوق را با دستاوردهای دیگری چون گسترش فرهنگ یادگیری در مدرسه، فراهم کردن محیط یادگیری معلمان از یکدیگر، بازاندیشی در رفتار معلمان و بالاخره مشارکت در تحول مستمر آموزش همراه کند. ■

می‌کنند؟ چه تعداد در پاسخ به پرسش‌ها سهیم هستند و چه تعداد حواسشان در کلاس نیست یا اصلاً مشارکتی در کلاس نداشتند؟ و ...

○ غلط‌های احتمالی علمی و رفتاری معلم و حتی جملات نادرستی که بیان می‌کند نیز ثبت شوند. البته مشابه این حالت می‌تواند برای موارد مثبت هم انجام شود تا بتوان در بازخورددهی بعد از کلاس، به هر دو جنبه، با دقت و مصداق اشاره کرد.

○ واکنش‌های معلم نسبت به سؤال‌ها یا پاسخ‌های خوب، همچنین نسبت به سؤال‌ها و پاسخ‌های نادرست ثبت شوند. گاه معلم در این شرایط واکنشی نشان نمی‌دهد. بنابراین برخی تشویق یا تأیید نمی‌شوند و برخی هم متوجه اشتباه خود نمی‌شوند.

○ موارد غفلت معلم ثبت شود. به‌عنوان نمونه، برخی معلمان با آوردن دانش‌آموزی به پای تخته و گفت‌وگوی دو نفره با او، از سایر دانش‌آموزان و بی‌توجهی و بی‌انضباطی احتمالی ایشان غافل می‌شوند.

○ مشاهده کلاس می‌تواند به‌صورت غیرحضوری به شکل برخط یا نابرخط نیز باشد، منوط به اینکه کیفیت صدا و زاویه دید کلاس قابل قبول باشد.

○ هم‌زمان با مشاهده کلاس یا فعالیت‌های دانش‌آموزان،

پی‌نوشت‌ها

1. 360 Degree Feedback

2. lesson study